

« ԳԱԱ 2020թ. գիտական և գիտակապմակերպական գործունեության հաշվետվություն

« ԳԱԱ ԱՆՏԱԳԱՀ ՌԵԴԻԿ ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆԻ ՀԱՇՎԵՏՈՒ ՁԵԿՈՒԹՈՒՄԸ

Արդեն երկրորդ տարին է, որ տարեկան ընդհանուր ժողովն անց է կացվում ոչ ավանդական ձևաչափով: Բաժանմունքների ընդհանուր ժողովներում մանրամասն քննարկվել է ԳԱԱ 2020թ. գործունեությունը, ընդունվել են որոշումներ, որոնք ամփոփել է ԳԱԱ ակադեմիկոս-քարտուղարը:

Համառոտ ներկայացնեն մեր գործունեության հաշվետվությունը, դրույթներն ու խնդիրները:

2020թ. ամենադժվար տարին էր ակադեմիայի պատմության մեջ: Պատճառները երկուսն էին՝ համավարակը և Արթուրյանի սանձազերծած 44-օրյա պատերազմը: Այս երկու արհավիրքները, իհարկե, խախտեցին մեր բնական գործունեությունը: Խնդիրը՝ համավարակի պայմաններում ինչպես կազմակերպել ակադեմիական հաստատությունների աշխատանքը, նոր գործելաձև թեկադրեց: Բազմաթիվ նոր դժվարություններ ի հայտ եկան, բայց մեր գիտական բոլոր կառույցները ձգտում էին իրենց հետազոտական աշխատանքներով նպաստել համավարակի դեմ տարվող պայքարին: Բաժանմունքների կառույցները ներկայացրեցին մոտ 46 առաջարկ: Կառավարության առաջադրանքով և ֆինանսական աջակցությամբ մոլեկուլային կենսաբանության ինստիտուտը պատրաստեց և ՀՀ առողջապահության նախարարությանը տրամադրեց 100.000 ախտորոշիչ թեստ: Ֆիզիկական քիմիայի ինստիտուտի արտադրած «Բիօքսիե ախտահանիչ» նյութը կիրառվեց տարբեր բնագավառներում, կազմակերպվեցին ախտահարման աշխատանքներ նաև համակարգի բոլոր կազմակերպություններում: Սա թերևս նպաստեց, որ մեր համակարգում վարակվածների թիվը մեծ չի: Առաջարկություններ են ներկայացրել նաև ֆիզիկական հետազոտությունների, ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի ինստիտուտները: Բոլոր բաժանմունքները պետք է համավարակի հետ կապված խնդիրները ներառեն իրենց հետագա ծրագրերում:

44-օրվա պատերազմն արհավիրք էր, որի հետևանքներին առնչվում ենք արդեն 6 ամիս, ամեն օր: Իշխանությունները ոչ ստույգ բացատրություններ են տալիս, ոչ էլ բավարար թայլեր են ձեռնարկում, և բնական է, որ ակադեմիան առաջիններից էր, որ պահանջեց կառավարության հրաժարականը:

Խնդրահարույց կարելի է համարել նաև Կրթության և գիտության մասին չարաբաստիկ օրենքի ընդունու-

մը, որից բխող վնասները համեմատելի են միայն համավարակի հետևանքների հետ: Օրենքի աշխատանքային տարբերակը ստացել էինք դեռ 2018թ.: Այդ տարբերակում ակադեմիան վերածվել էր կարգավիճակ չունեցող սովորական հասարակական կազմակերպության, դրվել էր ակադեմիան վերացնելու աշխատանքի սկիզբը: Ակադեմիան բազմիցս արտահայտել է իր կարծիքն այդ օրենքի վերաբերյալ, գիտության ասպարեզում օրենքի ընդունման համար ոչ մի հիմնավորում չկա: Եթե խոսքը բարեփոխումների մասին է, ապա ակադեմիան բազմիցս նշել է գիտությանը վերաբերող գործող օրենքներում փոփոխություններ կատարելու անհրաժեշտության մասին: Իսկ նոր օրենքով լուծարվում է մի համակարգ, որը ստեղծվել և հաջողությամբ գործել է տարիներ շարունակ: Համալսարանի իրավագետների հետ համագործակցելով՝ ակադեմիան արդյունավետ աշխատանք է կատարել: Մենք հետևողական ենք եղել մեր բոլոր առաջարկներում, և արդյունքում՝ դրանք արժանացել են հանրապետության նախագահի ուշադրությանը, նրան էլ ներկայացրել ենք մեր՝ օրենքի փոփոխության վերաբերյալ պահանջները: Օրենքի հեղինակների ցանկությունը, նպատակը համակարգի ինստիտուտները նախագահությունից անջատելն է: Եղել են բազմաթիվ հանդիպումներ, հրավիրել ենք ժողովներ նախկին և ներկա նախարարների հետ, ակադեմիայի անդամները, ինստիտուտների տնօրեններն իրենց բազմաթիվ ելույթներում, հարցազրույցներում պահանջել են չքանդել համակարգը, թողնել, որ ակադեմիան շարունակի իր կարգավորող, համակարգող գործառույթներն իր ինստիտուտների նկատմամբ: Օրենքի ընդունումից հետո սկսել ենք ակադեմիայի նոր կանոնադրության ստեղծման աշխատանքները: Օրենքի քննարկման ավելի քան մեկ տարվա ժամանակահատվածը ցույց տվեց համակարգի կազմակերպությունների միասնությունը, համախմբվածությունը: Ակադեմիայի գոյության, հեռանկարների վերաբերյալ համակարգի կազմակերպություններում երկու անգամ կազմակերպված հարցադրմանը տրվել է միասնական պատասխան: Այս երեք դժվար խնդիրները, անշուշտ, ազդել են ակադեմիայի ընթացիկ տարվա գործունեության, գիտական արդյունքների վրա:

Հիմնական ծրագրերը, որոնք կապված են հիմնարար և կիրառական հետազոտությունների հետ, առավելա-

պես կատարվել են: Կատարվել են 5 նպատակային, 42 բազային, 152 թեմատիկ և 105 տնտեսական պայմանագրային ծրագրեր: Ստացված արդյունքներով հրապարակվել են 140 մենագրություն և ժողովածու (11-ն արտասահմանում), 15 ուսումնական ձեռնարկ և դասագիրք (2-ն արտասահմանում), 1893 հոդված (839-ն արտասահմանում), 155 թեզիս (92-ն արտասահմանում): Կարևորվում է բարձր հեղինակություն ունեցող արտասահմանյան ամսագրերում հոդվածների տպագրությունը, առավել ևս, որ նման հոդվածների տպագրումը գիտնականի, կազմակերպության գնահատման չափանիշներից է դարձել: Վերադաս մարմիններն առաջնորդվում են հենց այս չափանիշով. իհարկե, այն կարող է դերակատարում ունենալ, քանի որ ցույց է տալիս ստացված գիտական արդյունքի մակարդակը, սակայն անթույլատրելի է դա դարձնել աշխատանքի գնահատման միակ չափորոշիչը: Ակադեմիան ինստիտուտների գործունեության գնահատման չափորոշիչների մշակման ուղղությամբ բավականին ծավալուն աշխատանք է կատարել, մի ամբողջ տարի զբաղվել ենք այդ խնդրով, տպագրել ենք որոշ արդյունքներ: Ռուսաստանը նույնպես կատարել է նման աշխատանք, բաժանել է կազմակերպությունները 3 կատեգորիաների, սակայն այդ բաժանումը դեռ չի կիրառվում տարբեր խնդիրների պատճառով:

Բարձր հեղինակություն վայելող հայտնի ամսագրերում տպագրությունների քանակը պակասել է նախորդ տարիների համեմատ: Գիտնականները ձգտում են անպայման արտասահմանում հոդվածներ տպագրել, սակայն ավելի լավ է տպագրել 1 հոդված լավ ամսագրում, քան երեքը՝ երկրորդականներում:

Կատարված կիրառական աշխատանքների արդյունքը բավարար է, սակայն քիչ է արտոնագրերի քանակը. գիտական արդյունքների հետագա օգտագործումն արտոնագրության մեջ պահանջում է այդ արդյունքների արտոնագրում: Օրինակ՝ ֆիզիկական քիմիայի ինստիտուտը կատարել է 180 միլիոն դրամ ծավալով կիրառական աշխատանքներ, Օրգանական և դեղագործական քիմիայի կենտրոնը՝ 136, ՌՖՔԻ-ը՝ 101, Բյուրականի աստղադիտարանը՝ 97, հնագիտության և ազգագրության ինստիտուտը՝ 97: Աշխատանքների մի մասը ֆինանսավորվել է պաշտպանության նախարարության կողմից, որոշ դեպքերում կազմակերպվել է փոքր ծավա-

«ԳԱԱ 2020թ. գիտական և գիտակապմաներապական..»

➤1 լի արտադրություն: Մի կողմից լրացուցիչ ֆինանսական աղբյուրներից օգտվելու հնարավորություն է, մյուս կողմից՝ կիրառական արդյունքների ներդրում:

Շատ կարևոր է հետազոտական բազայի արդիականացումը. վերջին 2 տարում մի քանի ինստիտուտ կարողացել է ձեռք բերել որոշ նոր սարքավորումներ՝ Ռադիոֆիզիկայի և էլեկտրոնիկայի, Ֆիզիկական հետազոտությունների, Քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտները, էկոլոգամոնոֆերային հետազոտությունների կենտրոնը և այլն: Նոր իշխանությունների ծրագրում այս հարցն առկա է, հիմա էլ նախատեսվում են մրցույթներ կառավարության կողմից: Պայմանները բավականին խիստ են, պետք է կոմիտեի հետ քննարկումներ կազմակերպել՝ պարզաբանելու մրցույթների պայմանները:

Միջազգային համագործակցությունը կարգավորվում է միջազգային կապերի վարչության, միջազգային գիտական և տեխնոլոգիական ծրագրերի և սփյուռքի բաժինների միջոցով: Բնական է, համավարակի պայմաններում նկատելի է միջազգային կապերի թուլացում, սակայն այս դժվարին պայմաններում անգամ ակադեմիական կառույցները կարողացել են հեռավար եղանակով կազմակերպել գիտաժողովներ, քննարկումներ (հատկապես հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքը): Ակադեմիայի կազմակերպությունները շարունակել են իրենց մասնակցությունը միջազգային գիտահետազոտական դրամաշնորհային ծրագրերին: Ընդհանուր առմամբ եվրոպական Յորիզոն-2020 ծրագրին 285 կազմակերպության 248 հայտ է ներկայացվել, որոնցից հավանության են արժանացել 34-ը՝ մոտ 3.8 մլն եվրո ընդհանուր ֆինանսավորմամբ: Հավանության արժանացած նախագծերից 21-ում ներկայացված է ԳԱԱ համակարգի 6 կազմակերպություն՝ շուրջ 2 մլն եվրո ընդհանուր ֆինանսավորմամբ: Խոշոր ծրագրերից են նաև

ՄՊՏԿ-ի ծրագրերը, որոնց մասնակցել են նաև ակադեմիայի կազմակերպությունները: Միջազգային ծրագրերով ֆինանսավորման ընդհանուր ծավալը 1 մլն դոլար է:

Կադրերի հարցում ունենք խնդիրներ՝ կապված գիտական աշխատանքներում երիտասարդ կադրերի ներգրավման հետ: Խնդիրներն առկա են թե՛ նյութական խախուսման, սոցիալական, թե՛ աշխատանքների բովանդակային հարցերում: ԳԱԱ համակարգում առ 01.01 2021թ. ընդգրկված են 40 ակադեմիկոս և 49 թղթակից անդամ, 19 ակադեմիկոս և 18 թղթակից անդամ աշխատում են ակադեմիայի համակարգից դուրս: Հաշվետու տարում վախճանվել է ակադեմիայի 7 անդամ: Վերջին ընտրությունից հետո ընկած ժամանակահատվածում ունեցել ենք 35 անդամի կորուստ: Առ 01.01 2021թ. ԳԱԱ համակարգում աշխատում է 3507 մարդ, որոնցից 2088-ը գիտական աշխատողներ են՝ 295-ը դոկտորներ, 1013-ը գիտության թեկնածուներ, 780-ը գիտական աշխատողներ՝ առանց գիտական աստիճանի: Հաշվետու տարում ԳԱԱ համակարգում աշխատանքի է ընդունվել 119 երիտասարդ մասնագետ, որոնցից 38-ն ընթացիկ տարվա շրջանավարտներ են: Համակարգի աշխատակիցներից 4-ը պաշտպանել է դոկտորական, 17-ը՝ թեկնածուական աստիճանավորումներ:

Ստացել ենք Կառավարության որոշման նոր նախագիծ, ըստ որի 2022թ. հունվարից գիտական աշխատողի աշխատավարձը կբարձրանա, ինչը որոշ չափով կլուծի սոցիալական խնդիրները:

Կադրային պոտենցիալի մեր հիմնական կենտրոններից է գիտակրթական միջազգային կենտրոնը: Սեր համակարգի մոտ 600 աշխատող մասնակցում է կադրերի պատրաստման գործընթացին՝ ցույց տալով ակադեմիայի համակարգի ռեալ համագործակցությունը բուհերի հետ: Ակադեմիան նաև պատրաստ է ընդլայնել համա-

գործակցությունը, իրականացնել համագործակցության ձևերի փոփոխություն: Նոր օրենքում կա ծայրաստիճան վտանգավոր մի դրույթ, որով վերացվում է ասպիրանտական ուսուցումն ինստիտուտների բազայի հիման վրա, ինչը տարիներ շարունակ եղել է գիտահետազոտական կազմակերպությունների կադրերի պատրաստման հիմքը: Գիտակրթական միջազգային կենտրոնն իրականացնում է ուսուցումը և? մագիստրոսական, և? ասպիրանտական ծրագրերով, ցավոք, հասկանալի պատճառներով, դիմորդների թիվը պակասել է: Բաժանմունքները պետք է ուշադրություն դարձնեն արդիական մասնագիտություններով դիմորդներ ունենալու խնդրին:

Խոսելով ֆինանսավորման մասին՝ պետք է նշեն, որ ակադեմիայի տարեկան հաշվետվության մեջ ֆինանսավորումը բաժանված է երկու մասի՝ բյուջետային և արտաբյուջետային: Բյուջետային ֆինանսավորումը տրվում է պետական աղբյուրներից, կազմում է 8 միլիարդ դրամ. վերջին 30 տարում այսպիսի թիվ չենք ունեցել: Բանն այն է, որ երեք տարվա ընթացքում արվել են տնտեսումներ, դրանք տրվել են որոշ ինստիտուտների, մի քանի ինստիտուտ գումարներ է ստացել պաշտպանության նախարարությունից: Տարվա ռեալ ֆինանսավորման թիվը մոտ 7 միլիարդ է, ինչը համապատասխանում է նախորդ տարվա ցուցանիշին: Արտաբյուջետային ֆինանսավորման մեջ մտնում են ինստիտուտների մատուցած ծառայությունից, արտադրությունից ստացված գումարները, միջազգային դրամաշնորհները. ընդհանուր առմամբ այն կազմում է մոտ 1 միլիարդ դրամ: Ունենք նաև այդ բնույթի աշխատանքների որոշակի նվազում:

Սոցիալական ոչ մի նոր ծրագիր չի իրականացվել, բացառությամբ բնակելի շենքի շարունակվող շինարարությունը, որը թույլ կտա համակարգի աշխատողներին բնակարաններ ձեռք բերել մատչելի գնով: